

Jasenka
Kranjčević

Turizam i socijalizam

Turizam u socijalizmu i nakon. Transformacije hotelske arhitekture na hrvatskoj obali Jadrana, Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka, 5. – 25. ožujak 2015.

KUSTOS Michael Zinganel
KUSTOS SURADNIK Maroje Mrduljaš

Holidays after the Fall - Seaside Architecture and Urbanism in Bulgaria and Croatia, (ur.) Elke Beyer, Anke Hagemann i Michael Zinganel, Berlin: Jovis Verlag GmbH, 2013., 279 str.

ISBN 978-3-86859-226-9

Gostovanje putujuće izložbe *Holidays after the Fall / Turizam u socijalizmu i nakon* od 5. do 25. ožujka 2015. u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci, zajedno s istoimenom knjigom, prikazuje izgradnju hotelske arhitekture na Hrvatskoj i Bugarskoj obali za vrijeme socijalizma. Izložbu i knjigu uglavnom su radili stranci: Elke

Beyer, Anke Hagemann, Norbert Mappes-Niediek, Michael Zinganel uz iznimku Maroja Mrduljaša iz Hrvatske. Dinamiku izložbi davala su organizirana predavanja i/ili tribine s autorima i gostima. Do sada je izložba prezentirana u Grazu, Berlinu i Rijeci, a u planu je njeno gostovanje u Beču listopada ove godine u *Arhitekturzentrumu*.

Iako je o turistifikaciji, kao urbanizaciji, istočnojadranske obale za vrijeme socijalizma izrečeno puno pohvala, ali i pokuda od domaćih stručnjaka, zanimljivo je da je ona relativno često predmet interesa stranih teoretičara arhitekture.

Poznato je da je istočna obala Jadrana više od jednog stoljeća predmet turističkog interesa, s time da je gradnja za potrebe turizma u razdoblju socijalizma svakako razdoblje najintenzivnije planske izgradnje hotela. To je vrijeme kada su se više ili manje uspješno osmišljavali: modeli i uputstva za izradu dugoročnih planova razvitka turizma (1959.), prvi regionalni prostorni planova turizma (1959.-1961.), programi dugoročnog razvoja (1967.) i planovi prostornog razvoja, investicijski programi itd. Također, važan segment planova bila je prostorna distribucija turizma, dok se u projektiranju raspravljalo novim prostornim strukturama hotela.

Zato ova izložba kao i knjiga *Holidays after the Fall – Seaside Architecture and Urbanism in Bulgaria and Croatia* zaslužuje pozornost, a pogotovo s obzirom na stanje u prostoru duž naše obale. Iako su autori svjesni da je turizam društvena pojava koja se prvenstveno sagledava kroz ekonomski sektor, glavni je naglasak izložbe dat na urbanizam i arhitekturu Hrvatske i Bugarske.

U uvodu knjige, jedan od autora, Michael Zinganel, opisuje početke razvoja masovnog turizma koji su u zapadnoj Europi vidljivi još između dva svjetska rata te opisuje uzlet masovnog turizma nakon Drugoga svjetskog rata. Nesumnjivo je da je turizam nakon velikih ratnih razaranja trebao poslužiti kao model razvoja te stvaranja novog društva. Autori knjige zapravo su fascinirani kako je društvo u Hrvatskoj i Bugarskoj organiziralo i provodio planski razvoj masovnog turizma.

Osim promotivne funkcije jadranske obale, turizam je bio izvor prihoda, a služio je kao sredstvo za podizanje standarda odnosno modernizacije te jačanja uloge socijalizma u društvu. Stoga su urbanisti i

arhitekti u Hrvatskoj, potpomognuti politikom, veliku pažnju mogli posvetiti kvaliteti urbanizma i arhitektonskom oblikovanju. Jer, projektiranje hotela nije bilo samo u službi razvoja turizma, odnosno u službi rješavanja smještajnih kapaciteta, već je trebalo predstavljati avangardu novog socijalističkog društva. U prirodno atraktivnim područjima pojedina su područja pomoću arhitekture transformirana u moderne turističke destinacije 20. stoljeća, bez obzira što su površine hotelskih kompleksa često bile površinom veće od postojećih tradicijskih naselja.

Kako se arhitektonska struka za vrijeme socijalizma, pogotovo u Hrvatskoj, izborila da bude u službi formiranja arhitektonskog turističkog proizvoda, ona je realizacijom projekata odnosno oblikom i kvalitetom impresionirala ne samo domaće, već i inozemne turiste i stručnjake.

Autori knjiga su uvjerenja da su projektanti u socijalističkim zemljama bili u povoljnijem položaju u odnosu na njihove kolege iz kapitalističkih zemalja, jer nisu bili ograničeni ekonomskom isplativošću, pa su se mogli više posvetiti umjetničkom oblikovanju.

Također, u knjizi se analiziraju prijetnje kojima su danas izložene nekad planski osmišljene i izgrađene turističke zone, što uzrokuje gubitak njihova identiteta koji je naročito vidljiv nakon prelaska na tržišno gospodarstvo prije 25 godina. Autori upozoravaju na sadašnje loše stanje nekih od planski izgrađenih turističkih zona i na loš odnos novih vlasnika prema toj vrsti graditeljskog nasljeđa. Autori stoga dovode u pitanje očuvanje arhitektonske izvornosti i vrijednosti turističke arhitekture nastale od '60-ih do '90-ih godina prošlog stoljeća u novim uvjetima poslovanja. Kako i sami autori navode, promjena vlasništva u nekim je slučajevima postalo kamen spoticanja, pa pojedini planski turistički resorti danas nisu u svojoj osnovnoj funkciji, kao npr. Haludovo na otoku Krku (koje nije doživjelo ratna razaranja) ili npr. vojno

odmaralište Kupari (koji je doživio ratna razaranja). Na kraju knjige pojedinačno su analizirani primjeri hotela u Hrvatskoj i Bugarskoj. Za sve primjere najprije su analizirani urbanistički uvjeti koji su bili preduvjet za izgradnju pojedinih hotela ili hotelskih kompleksa, zatim su valorizirani arhitektonski dometi te je na kraju prikazano današnje stanje korištenja.

Važna je činjenica, što i sami autori zaključuju, da bez obzira na današnje negativne konotacije socijalizma u Hrvatskoj i Bugarskoj, veliki broj hotelskih građevina izvedenih u to vrijeme na Jadranu spadaju u sam svjetski vrh arhitektonskog oblikovanja. Isto ne bi bilo moguće da turizam nije bio jedan od strateških ciljeva razvoja.

Bez obzira što pojedina hotelska ostvarenja iz razdoblja socijalizma čine prepoznatljivi dio arhitektonskog identiteta i kvalitete gradnje, u Hrvatskoj još uvijek nema naznake želje za cjelovitom valorizacijom turizma iz razdoblja socijalizma, pa time i hotelske arhitekture.

Izložba i knjiga gotovo se u cijelosti bave turistifikacijom obale odnosno prikazuju je s nekoliko aspekata (politički, turistički promet, urbanizam, arhitektura), dok je

kontinentalni prostor svakako zanemaren, iako je i u tom području realizirano nekoliko uspješnih primjera hotelske gradnje.

Kako je turizam i danas važan segment gospodarskog razvoja, najčešće se o njemu raspravlja s aspekta turističkog prometa, turističke ponude i potražnje, dok se prostorno-planerski ili arhitektonski aspekt zanemaruje jer prevladava mišljenje kako je potonje prepreka za realizaciju investicija u turizmu.

Jedna četvrtina stoljeća od "pada socijalizma" svakako je razumno vrijeme za trezveno i hladnokrvno promišljanje o svim prednostima i manama turizma za vrijeme socijalizma. Možda bi interdisciplinarni osvrt mogao ponuditi odgovore za aktualne procese koji se događaju u prostoru?

Stoga se možemo pitati postoji li društveni interes (države) za očuvanje hotelske arhitekture kao graditeljske baštine iz razdoblja socijalizma, za prosudbu vrsnoće građenja, ali bez pridavanja "jugonostalgičarskih" pridjeva. Tko zna, možda je ova izložba poticaj za izradu novog interdisciplinarnog istraživanja o turizmu u Hrvatskoj od domaćih stručnjaka. ×